

Thilo Sarrazin

NĚMECKO PÁCHÁ SEBEVRAŽDU

Jak dáváme svou zemi všanc

OBSAH

Předmluva k novému vydání 9

Úvodem 11

1. Stát a společnost 24
Historický nárys
2. Pohled do budoucna 34
Realita a zbožná přání
3. Znamení úpadku 49
Jaký je skutečný stav
4. Chudoba a nerovnost 94
Mnoho dobrých úmyslů, málo odvahy k pravdě
5. Práce a politika 136
O ochotě k výkonu a pracovních motivacích
6. Vzdělání a spravedlnost 167
O rozdílu mezi tím, co je dobré, a co je dobře míněno
7. Přistěhovalectví a integrace 224
Více očekávat a méně nabízet
8. Demografie a populační politika 288
Více dětí od chytrých, než bude pozdě
9. Sen a noční můra 341
Německo za 100 let

Poděkování 356

Poznámky k textu 357

Tabulka k demografii, produktivitě a šedé zátěži 405

Poznámka překladatele 416

Jmenný rejstřík 419

Věcný rejstřík 423

ÚVODEM

*Veškerá politická malodušnost tkví v zamlčování
a zastírání toho, co existuje.*

Ferdinand Lassalle

V prvních desetiletích po druhé světové válce, hospodářsky a společensko-politicky tak úspěšných, vzrůstala v Německu pýcha na zdatnost a píli jeho občanů, pýcha na neustále rostoucí životní standard a nepřetržitě se vyvíjející sociální stát. Ani čtyři větší hospodářské krize – v letech 1966–1967, 1974–1975, 1981–1982 a naposledy v letech 2008–2009 – tuto pýchu a důvěru v solidárnost vlastního hospodářského a sociálního modelu nijak neumenšily. Dokonce ani dopady globalizace, přesuny světových mocenských těžišť, ekologické zátěže a následky měnícího se klimatu, jichž se lze obávat, na principiálním optimismu Němců, jakkoli si rádi zanaříkají, nezanechaly trvalejší stopu. Avšak tento principiální optimismus a desetiletí téměř nezkalených úspěchů zakalily smysl Němců vnímat hrozby a rozkladné procesy v nitru společnosti.

„Německo páchá sebevraždu?“ – jaká absurdní obava, pomyslí si snad mnozí, hledí-li na tuto solidní zemi s jejími 80 miliony obyvateli uprostřed Evropy: města, průmysl, automobily, směna a proměna, život a ruch... Zemi však činí tím, čím je, její obyvatelé a jejich živé duchovní a kulturní tradice. Bez lidí by byla jen geografickým označením. Němci však sami sebe pozvolna likvidují. Reprodukční kvocient 0,7 či méně, jaký u nás panuje posledních 40 let, neznamená nic jiného než to, že generace vnuků je vždy o polovinu menší než generace dědů. V Německu klesla porodnost z 1,3 milionu ročně v první polovině šedesátých let na 650 tisíc v roce 2009. Půjde-li to tak dál – a proč by se na tomto trendu, který trvá už čtyři desetiletí, mělo něco měnit? –, pak za tři generace, tedy za 90 let, bude v Německu ročně 200 tisíc

až 250 tisíc porodů. Nejvýše polovina z nich budou potomci obyvatel, kteří žili v Německu v roce 1965.

Němci by tak prakticky spáchali sebevraždu. Mnozí snad vnímají tento osud jako spravedlivou odplatu za národ, v němž kdysi byli plozeni esesmani – jen tak se dá vysvětlit dobře utajovaná, jen tu a tam problesknoucí radost z tohoto populačního vývoje. Jiní se utěšují tím, že i malý národ dokáže žít a přežít, a vyzdvihují Dánsko s jeho 5 miliony obyvatel. A Německo se prý v budoucnu může stát Dánskem na trochu větším území. Nebylo by to možné? Bylo by na tom něco zlého? Snad by to bylo možné, pokud by nedocházelo ke kvalitativním demografickým přesunům za hranicemi čirých reprodukčních ukazatelů, pokud by nedocházelo k migraci chudoby a přeshraničním tlakům obyvatelstva.

Rozumně se o demografickém vývoji v Německu během posledních 45 let nediskutovalo. Kdo se nenechal unášet v proudu chlácholitelů a zlehčovatelů, kdo projevil znepokojení, ten brzy frustrován poznal, že je osamocený a nezřídka zahrán do nacionalistického kouta. Nehledě na to se společenský diskurz v Německu nachází v pozoruhodném rozporu: na jedné straně je veřejná diskuse v zajetí rozkošnické zábavy a slasti ze skandalizací, na straně druhé ji čím dál tím víc ovládají eufemismy politického pojmosloví:

- O následcích snižování porodnosti se po desetiletí nesmělo zholat nic říkat, pokud jste nechtěli být podezříváni z ideologie nacionalismu. To se mezitím změnilo, neboť generace osmašedesátníků se začala strachovat o svou penzi. Teď je už však 40 let pozdě.
- Sociální zátěž neřízené migrace byla vždy tabu; už vůbec jste nesměli mluvit o tom, že lidé jsou různí – totiž intelektuálně více nebo méně nadaní, línější nebo pilnější, více nebo méně morálně pevní – a že sebevíce vzdělání a rovnosti příležitostí na tom nic nezmění. Protože tento základní sociální jev byl popírán, ztrácela jakákoli diskuse o množství chybných kroků sociálního státu půdu pod nohama. Bylo tabu mluvit o tom,
  - že lze sice 90 procent žáků v ročníku nechat odmaturovat, avšak že ani 10 procent z nich není způsobilých ke studiu matematiky;
  - že nám jako národu klesá průměrná inteligence, jestliže inteligentnější ženy mají méně dětí nebo vůbec žádné;
  - že jedinec je sám odpovědný za své jednání, nikoli společnost.

„Kdo se neučí, zůstane nevědomým. Kdo mnoho jí, ztloustne.“ Vyslovovat takovéto pravdy platí za politicky nekorektní, ba cituprázdne a vlastně nemorální – přinejmenším je to nemoudré, chcete-li být v politice někam zvoleni. Tendence politicky korektního diskurzu směřuje k tomu, že lidé jsou dalekosáhle zbavováni zodpovědnosti za své jednání; tím, že se poukazuje na společenské okolnosti, které je činí znevýhodněnými, či z nich dokonce dělají ty, kdo selhávají:

- Jestliže žák nestačí tempu výuky, je tím vinen nedostatečný ohled rodičů na vzdělávání.
- Jestliže děti mající prosté zázemí trpí z nedostatku pohybu nápadně často nadváhou, vinni jsou nikoli rodiče, kteří na to nedbají, vinna je sociální nouze rodiny.
- Jestliže děti z neúplných rodin jsou pedagogicky obtížně zvladatelné, může za to společnost, jež samoživitelům neposkytuje dostatek podpory. Přitom bychom se jistě měli ptát, jaké společenské okolnosti a individuální dispozice vedou k tomu, že je tolik neúplných rodin, a co s tím lze dělat.
- Jestliže turečtí migranti ani ve třetí generaci nemluví dobře německy, přijde se na to, že vinu má jejich okolí, nepřátelské vůči jejich integraci. Avšak proč, musíme se ptát, tyto potíže u téměř žádné jiné populace migrantů nepozorujeme?

Ze sociologicky správného, avšak banálního poznatku, že ve společnosti vše souvisí se vším, se vyvinula tendence svalovat vše na společenské poměry a dalekosáhle tak zbavovat jedince morální a praktické zodpovědnosti za sebe a za svůj život. Jako plíseň napadající rostliny postihla politická korektnost otázky struktury a řízení společnosti a ztěžuje tak jak jejich analýzu, tak jejich terapii.

Jakou bouří nevole jsem jako berlínský finanční senátor vyvolal detailním důkazem, že z částky na jídlo a nápoje základního zabezpečení¹ se lze velmi dobře a pestře stravovat. Nadváhu v důsledku nesprávného stravování tedy nelze přičítat objektivní životní situaci, za kterou jedinec nemůže, nýbrž je ji třeba vnímat jako výsledek individuálního způsobu života, za který odpovídá každý sám. To ovšem nechtěli slyšet ani mnozí ti, jichž se to týká, ani stoupenci

politické korektnosti. Že mnozí z těch, jichž se můj důkaz týkal, psali rozhořčené e-maily a dopisy redakcím, to jsem dokázal pochopit, méně už to, když se na mne obořili takzvaní „dobří lidé“, poté co jsem se v jednom interview zběžně zmínil, že obléct si svetr by mohlo pomoci snížit náklady za energii, neboť by se nemuselo tolik topit.

Do řízení politického, hospodářského a společenského vývoje bychom měli vnášet to, čeho chceme dosáhnout, stejně jako bychom se měli pokoušet realisticky odhadovat souvislosti skutečných účinků. Každý, kdo přemýšlí o společnosti nebo se chce podílet na jejím utváření, jedná však *implicitě* nebo *explicitě* na základě normativních souvislostí. Pokud při tom zanedbá nebo špatně odhadne podstatu člověka a její reálné sociologické a psychologické účinky a jejich souvislosti, žije a jedná ve zkresleném obrazu světa. Sociální inženýři, kteří takto postupují, páchají více škod než užitku. Bohužel takoví existují. Mnozí z nich naší společnosti škodí a zakalují tak naše výhledy do budoucna. Příliš dlouho bylo například přehlíženo, že stárnutí a redukce německého obyvatelstva souvisí s kvalitativními proměnami v jeho struktuře. Kromě globálního úbytku populace ohrožuje budoucnost Německa především kontinuální nárůst méně stabilních, méně inteligentních a méně zdatných vrstev obyvatelstva. Že je tomu tak, proč je tomu tak a co proti tomu lze dělat – o tom pojednává tato kniha.

Ve svých závěrech se opírám o empirická data a argumentuji přímo a bez oklik. Jde mi především o jasnost a přesnost, má kresba je tedy jadrná, nikoli váhavá či komíhavá. Oprostil jsem se od zvyklosti ožehavé záležitosti věnčit girlandami slov, snaže se pouze o věcnost – ta je sama o sobě dostatečně průkazná.

Německo se nachází, viděno ekonomicky, v pozdním období zlatého věku, jenž započal kolem roku 1950 a pomalu se chýlí ke konci. Reálný příjem výdělečného občana již 20 let nevzrůstá; nejspíše za 10 let začne klesat a vlivem demografických přesunů půjde o trvalý trend. Zdá se, že tyto prognózy se příliš neslučují se současnými exportními úspěchy německého hospodářství, s excelentními iniciativami německých univerzit, se všemi těmi dobrými zvěstmi, z nichž se denně radujeme.

Avšak nic z toho nám nepomůže, pokud již nyní konzumujeme základy budoucího blahobytu; a právě to, v ohledu kvantitativním i kvalitativním, činíme:

- v ohledu kvantitativním proto, že za posledních 45 let každá další generace je asi o třetinu menší než generace předcházející, zatímco život lidí se prodlužuje;
- v ohledu kvalitativním proto, že schopnosti získat vzdělání a předpoklady pro ně u novorozenců se kontinuálně snižují a mentalita, jež je základem každé produktivní inovace, se zdá být v útlumu.

Byl jsem dosti dlouho profesionálním ekonomem, špičkovým úředníkem a politikem, abych pro každou ze svých tezí se stal sám tím nejlepším obhájcem jakékoli myslitelné protiteze. Ve formě předloh, záznamů, náčrtků projevů a statí jsem za posledních 35 let zaplnil tisíce stran protiargumenty. Mí šéfové museli politicky přežít a já tu byl od toho, abych jim v tom pomohl. Ovšem za jistou cenu: mnohokrát bylo třeba subjektivně vnímané pravdy poskytovat jen v malých dávkách. Znovu a znovu jsem se přesvědčoval o tom, že v zodpovědné politické funkci není sice nemožné, ale je velmi obtížné a také neobvyklé vyslovovat nepřijemné pravdy. Ve schopnosti zaměřit se na řešitelné problémy a návrhy, jež mohou získat většinovou podporu, nepochybně vězí kus politické moudrosti. To však ztěžuje jak jasnou analýzu, tak vhodnou terapii, a pokud si nedáme dobrý pozor, zamlží se nám rozum až ke ztrátě soudnosti. To se stává všem špičkovým politikům; mnozí bohužel najdou spásu v banalitách. Přitom má společnost silnou touhu poznat nelíčenou pravdu, avšak ten, kdo tuto potřebu uspokojuje, žije v politickém nebezpečí a lehce se stává obětí mediální moci, již vykonávají stoupenci politické korektnosti.

Ze svých 39 profesních let jsem 7 let strávil jako aktivní politik městského státu,² 6 let jako státní sekretář v jedné německé spolkové zemi a 16 let v různých funkcích na různých úrovních bonnské ministerské byrokracie. Teprve ke konci své kariéry finančního senátora v Berlíně, poté co jsem si díky finančněpolitickým úspěchům vydobyl jisté renomé, odvážil jsem se tu a tam otevřeněji zasáhnout i mimo úzký okruh finančnictví, například k tématu Hartz IV³ či k záležitostem energetických úspor. Přes veškerou zkušenost mě velmi zarazilo, jakou rezonanci vždy vyvolá, jestliže osoba veřejně činná přesně a jasně pojmenuje elementární souvislosti života. A vyděsilo mne, jaký příliv nenávisných e-mailů mne zaplavil, kdykoli jsem zcela konkrétně – zdravá

výživa z příjmů programu Hartz IV, svetr proti vysokým energetickým nárokům – ukazoval, že osobní zodpovědnost a sebeurčení jsou možné a především nutné. Avšak zdá se, že počet těch, kteří by se rádi vymanili z odpovědnosti za sebe sama a za svůj život, roste. Tento vývoj rozhodně není omezen na jisté příjmové skupiny nebo společenské vrstvy a také rozhodně není nový. Ve zpětném pohledu lze totiž vysledovat trend, který se kontinuálně vyvíjel od padesátých let minulého století.

Spolková republika raných padesátých let byla velmi moderním státním útvarem.

Dvě prohrané války měly katastrofální následky: instituce byly v troskách, tradice byly zpochybněny a obyvatelstvo na útěku a ve vyhnanství v chaotickém víru. Avšak specifické silné stránky Němců – vysoký standard ve vědě, vzdělání a vzdělávání, výkonná ekonomika a kvalifikované úřednictvo – doznaly katastrofou války a zničením infrastruktury podivuhodně malé újmy. Příslušníci vedoucích vrstev a byrokracie byli z 90 procent ochotní pomahači nacistické diktatury, to se však nijak neprojevovalo na jejich výkonnosti při obnově Německa.

Naprostě nezlomeny a katastrofou a šancí na obnovu dokonce podníceny byly tradiční německá píle a sklon k vytrvalé mravenčí práci a zlepšovatelství.

A byli to právě uprchlíci a vyhnanci, kteří se vyznamenali. Ocitli se ve stejné situaci jako vystěhovalci 19. století ve Spojených státech, cizinci a bez prostředků, a jen obzvláštní píle se dokázali vypracovat. A pilní byli, tak pilní, že starousedlíkům mladé spolkové republiky dali co proto.

Avšak aby se mohl uskutečnit německý hospodářský zázrak, musely k tomu přistoupit ještě další okolnosti:

- protiklad Východ – Západ, který z poražené země náhle učinil žádaného partnera, jehož se slušelo materiálně i morálně podporovat;
- bouřlivé zotavení západního světa po 20 letech války a světové hospodářské krize;
- rychlé osvobození západoněmeckého hospodářství od množství administrativních pout v letech 1948–1951 – velká a trvalá to zásluha Ludwiga Erharda.

„Sociální tržní hospodářství“ bylo velkým příslibem, který nakonec v rámci obnovy sjednotil celý národ: všichni měli mít spravedlivě rovný díl na společném

výsledku hospodaření, všichni měli být ochráněni před hladem, zimou a tíživou chudobou, kdo chtěl pracovat, ten měl dostat práci. Tento slib byl dodržen. A jak!

- Od roku 1950 do roku 1960 rostla německá ekonomika ročně o 8 procent.
- Nezaměstnanost klesla z 11 procent v roce 1950 na 1,3 procenta v roce 1960.
- Reálný příjem na hlavu stoupl za 10 let o téměř 70 procent. V roce 1955 vytvořilo Německo stejný hrubý sociální produkt na hlavu jako Francie a již v roce 1952 předčilo v tomto ukazateli vítěznou mocnost Anglii.

Uspořádání státu a společenský řád dosáhly ve Spolkové republice kolem roku 1960 takové míry legitimacy a mezinárodního respektu jako nikdy předtím za 150 let a nikdy poté. Sociální demokracie z toho v Godesberském programu z roku 1959 vyvodila důsledky a s kapitalismem, zkroceným do podoby „sociálního tržního hospodářství“, uzavřela mír. Avšak idyla netrvala dlouho:

- V letech 1966/67 první německá poválečná recese vyvolala pochyby, zda lze vůbec permanentně zajistit hospodářský růst a současně plnou zaměstnanost. Tyto pochyby však díky oslnivému růstu let 1968 až 1971 byly brzy rozptýleny.
- V roce 1968 začala část poválečné generace protestovat proti tomu společenskému modelu, základem jehož legitimacy a jehož hlavním cílem podle ní bylo zvyšování produkce zboží.
- V roce 1972 poukázala první zpráva Římského klubu pod názvem „Hranice růstu“ na konečnost zdrojů na naší Zemi. To bylo spouštěčem ekologického hnutí. Od této zprávy vede přímá cesta k dnešní diskusi o klimatické katastrofě.
- V roce 1973 vyvolala první ropná krize druhou velkou poválečnou recesi v Německu. Plné zaměstnanosti šedesátých let od té doby nebylo nikdy dosaženo.
- V roce 1979 následovala po převratu v Íránu druhá ropná krize, která vedla v Německu ke třetí poválečné recesi a k pádu sociálně-liberální koalice Helmuta Schmidta.

- V osmdesátých letech se podařilo světové hospodářství stabilizovat; ve světovém měřítku změněná finanční politika přivedla inflaci dlouhodobě do tolerovatelných sfér. Německé hospodářství opět rostlo, i když podstatně pomaleji než v šedesátých a sedmdesátých letech. Nezaměstnanost klesala, zůstala však vyšší než dříve.
- V letech 1989–1991 pád východního bloku a zánik Sovětského svazu radikálně změnily politickou a ekonomickou mapu světa. Přejít východního bloku, především ale Číny a jihovýchodní Asie, k tržnímu hospodářství zahájil ve světové ekonomice silnou a dosud trvající proměnu rozložení sil. Tato situace vyvolala natolik významné a dlouhodobé otazníky nad německým příslibem „sociálního tržního hospodářství“ jako žádný jiný vývoj předtím. Bude-li možno tomuto příslibu nadále dostát, je neisté.

Globalizace a tržní hospodářství konečně znamenají, že ve všech zemích, které jsou na tržní ekonomiku zaměřeny a pro ni uzpůsobeny a které nadto vkládají potřebné investice do vzdělání a infrastruktury, musí být srovnatelná práce srovnatelně odměňována. Pro ekonomy to znamená: mezní náklady (dodatečné náklady vždy poslední vyprodukované jednotky) a mezní produkt (přírůstek výnosu, jehož je dosaženo zapojením další jednotky výrobního faktoru) výrobního faktoru „práce“ v globalizovaných otevřených tržních ekonomikách tendují k vyrovnávání. Tak jako v globalizovaném světě existuje jednotná úroková sazba jako mezní odměna kapitálu, existuje i tendence k jednotnému odměňování výrobního faktoru „práce“. Je proto přirozené, že reálná hodinová mzda v Německu – stejně jako například v USA nebo v Itálii – není dnes vyšší než v roce 1990. A nebude růst, dokud státy jako Čína, Indie nebo Thajsko nedosáhnou mzdové úrovně západních zemí. Tento vývoj zasahuje Německo v etapě, v níž jeho síla ochabuje ze zcela jiných důvodů. A také o tom pojednává tato kniha.

Tento nepodařený vývoj, který vrhá stín na naši budoucnost, začal klíčit již v oněch triumfálních pozdních padesátých letech. Tehdy se započalo s řetězcem institucionálních reforem, z nichž každá byla dobře míněna a individuálně jistě také přinesla mnoho dobrého. Kombinovaný účinek těchto reforem však

vyvolal proces „stravování společenské podstaty“ a tento proces nyní ohrožuje naši budoucnost. V principu jde o čtyři jevové okruhy, které navzájem souvisejí a vzájemně se ovlivňují:

- o demografické přesuny a změny v chování generací, které trvají již 40 let, a o jejich účinky v budoucnosti;⁴
- o to, zda nás má náš sociální systém inspirovat k sebeurčujícímu způsobu života, anebo se naopak takto nechovat;
- o socializaci, vzdělanost a motivaci vést civilizovaný život;
- o kvalitu, strukturu a kulturní pozadí migrantů v Německu.

Je pro mne otevřenou otázkou, zda a nakolik je vůbec možné prosadit reformy směřující proti strukturálním změnám ekonomiky a celé společnosti, jejichž rámcové podmínky se neustále proměňují. Nikdy nic nezůstane takové, jaké to je, a žádný společenský stav není schopen být zakonzervován. Na druhé straně je zcela nemožné dospět k nějakým stanoviskům, hodnotícím postojům vůči existujícímu stavu společnosti a k formulacím nutných změn, pokud si o této společnosti nevytvoříme svou vlastní normativní představu. Avšak lze si klást otázku, proč se vůbec máme zabývat myšlenkami na budoucnost a co je tím implikováno. Neměla by se každá generace zabývat spíš svými vlastními problémy a problémy generací příštích přenechat těm, kteří budou žít po nás?

Klademe-li si podobné otázky, jsme ze všech stran obkružováni paradoxy, jež principálně nejspíš nelze eliminovat: samozřejmě vycházíme z faktu, že osobnost a identita přísluší pouze individuům. Společenství, společnosti, národy a vůbec všechny sociální organizační formy nemají podle panujícího mínění nějakou svébytnou hodnotu, která by přesahovala individuum – alespoň potud ne, pokud odmítneme myšlenku božího světového řádu či podobného historicko-filozofického pandánu. Není ale pak paradoxní, že si děláme tolik starostí s ekologií? Akceptujeme bez výhrad, že se Německo zmenšuje a hloupne. Nehodláme o tom přemýšlet, natož o tom hovořit. Ale děláme si starosti s tím, jaké klima bude na naší zemi za 100 nebo za 500 let. S pohledem na německou státnost je to zcela nelogické, neboť při současném demografickém

trendu bude Německu za 100 let zbývat 25 milionů, za 200 let 8 milionů a za 300 let ještě 3 miliony obyvatel. Proč by nás mělo zajímat klima za 500 let, směřuje-li německý společenský program k likvidaci Němců?⁵

Ve světě bez boha nemá příroda a stav, v němž se nachází, svou vlastní hodnotu, leda jako životní prostor člověka, a tedy hodnotu vztaženou na individuuum. Opodstatněnost této hodnoty se však mezi individui samými vytrácí. Ve skutečnosti je tomu tak, že většina z nás navzdory vší logice přiznává sociálním organizacím svébytnou hodnotu, která individuuum přesahuje: mnozí zaměstnanci milují podnik, v němž po desetiletí pracovali, jiní milují svůj fotbalový klub, jiní své město, svou zemi, svůj lid. Fakt, že těmto entitám přiznáváme svébytnou hodnotu, která nás samotné přesahuje, nás motivuje, povznáší, vzbuzuje v nás hrdost, dává nám sílu k činnosti a dává nám zapomenout na naše malé bolístky i na naše velká trápení. Jenom jde-li o naši zem, o Německo, pěkně si vše sestříháme:

- Oddán vlasti? Samosebou!
- Místním patriotem? Ovšemže!
- Evropan? Aby ne!
- Světoobčan? Jakkoli ne, vždyť se to patří!
- Němec? Při mistrovství světa ve fotbale snad, jinak je to spíše trapné!

Dělat si starosti o Německo jako o zemi Němců platí téměř za politicky nekorektní; vysvětluje to ona četná tabu a zcela promrhanou německou diskusi k tématům jako demografie, rodinná politika a přistěhovalectví. Mám za to, že bez zdravé vůle k sebezáchově jako národ nedokážeme své společenské problémy vyřešit.

Ekonomicky sjednocená Evropa s účinnou zahraniční politikou bude i po 100 letech tvořena národními státy, mezi nimiž rozhodně budou stát polský, dánský, francouzský, holandský nebo britský. Jen na této rovině může existovat skutečná demokratická legitimita a jen v ní lze nalézt sílu ke společenské obnově – anebo také nikoli. Naděje, že národní stát se rozplyne v Evropě, je pozdním produktem německého studu před světem, avšak tento stud má výrazně ambivalentní rysy; neboť je koneckonců projekcí říšské myšlenky na evropskou

úroveň a nikoli zcela bez vztahu k historii: „Evropa šestky“ svými regionálními hranicemi odpovídala dosti přesně Francii za Karla Velikého.

Kdykoli naříkáme nad během dějin a rádi bychom zvrátili trendy, jež vnímáme jako nepříznivé, upadáme v nebezpečí nedbat historie, propadat nostalgii a promarnit důležité okamžiky, v nichž bychom mohli uplatnit svůj vliv. Jako řeka mění se neustále proud dějin a nikdy se nevrací do svého starého řečiště. Nostalgii však musí vzdorovat ten, kdo chce zachovat dobré a kdo nevzývá změnu jen samu pro sebe.

Realista se smíří s tím, že každý historický stav je mincí o dvou stranách: tradiční idyla venkovského života se nesnáší s hospodářstvím moderní doby. Jistota tradice a jasného kánonu hodnot se nesnáší s tempem technologických změn. Bezpečí naší regionální či národní identity se nesnáší s mnoha vlivy mohutných migračních procesů. Nikde a nikdy nelze koláč jíst a zároveň si ho dát stranou. Avšak realismus bez příměsí zpět hledící nostalgie a vpřed zaměřené tvořivé vůle je poněkud plochý a banální a lze ho stěží rozlišit od fatalismu a netečnosti. Jsme bezpochyby v nebezpečí, že prodlužující se stíny vlastního života snadno zaměníme se zatemňováním světové perspektivy. Na úvahy, které zde přednáším, se takové nebezpečí doufám nevztahuje; neboť tyto otázky mne intenzivně a kontinuálně zaměstnávaly po 30 minulých let.

Ten, kdo naříká nad současnými historickými trendy a rád by je změnil, měl by si ujasnit svá dějinně-filozofická hlediska: nelpím snad jen na hodnotách a stavech minulosti a nenaříkám nad mým osobním odcizením, které s sebou přináší proměny času? Nicméně není tomu rozhodně vždy tak, že každé nepohodlí, jež se ukrývá ve směřování společenských změn a jejich následků, je nutno všeobecně podezírat z nostalgických pohledů do minulosti.

Každá historická společenská formace, ať trvá jakkoli dlouhou dobu, sestává ze sady podmínek, které umožňují její existenci: z klimatických, geografických, technologických, kulturních, mocenskopolitických a demografických předpokladů se musí určitým způsobem vytvořit amalgám, z něž povstane právě tato společnost. Kdykoli se tato změť podmínek promění, změní se i společnost. Spolu s technickým pokrokem a vzrůstající interakcí uvnitř společností a mezi nimi došlo na konci středověku k urychlení změn.

Existenční podmínky společenských formací se mění neustále, je jen málo toho, co zůstává. Ne vždy jde o změny k lepšímu, jak ukazují strašné zbloudilosti 20. století. Existují však i odolné prvky společenské stability, jež vzdorují všem změnám po dlouhá údobí. K nim patří regionální a národní svébytnost etnických společností. Není totiž jedno a totéž, dělá-li to samé deset Sicilanů a deset Frýsů. K prvkům vzdorujícím změnám patří dále vliv náboženství,⁶ tradované zvyky, rodinná pouta a respekt vůči stáří. Tento tmel působí jako stabilizátor proti tendencím k odcizení nejen individua, nýbrž i velkých sociálních skupin, celých společností a celých národů. Nastane-li však kritická situace, dochází k ideálním předpokladům pro politické převraty a válečné konflikty. Odcizení se vyhrocuje v časech velkých změn či katastrofálních rozvrátů, k nimž patří války, epidemie rozměru středověkého moru či přírodní katastrofy.

Vedle dob velkých proměn existovaly vždy také časy, v nichž lidé po mnoho generací, ohrožováni toliko nemocemi a smrtí, pociťovali bezpečí v koloběhu zdánlivě neměnného a spořádaného světa. Ti, kteří žili v takovém světě, byli pyšní na tento domněle přirozený řád, který pokládali za ten nejlepší ze všech možných světů, jehož úroveň může už jenom klesat. Byly to zlaté věky, o nichž se znovu a znovu vypráví. Bylo jich mnoho a trvaly tu dvě, tu deset generací – epochy, v nichž se na omezeném prostoru zdálo, jako by dějiny oněměly, neboť dílo bylo dokonáno a nebylo nikterak možné je vylepšit.

O směru a kvalitě společenského vývoje rozhoduje kromě vnějších podnětů, jež nejsou dále ovlivnitelné, směsice setrvalosti a změny. Extrémním příkladem je zcela rozdílný vývoj společnosti britské a ruské. Obě říše byly kdysi založeny kmeny Vikingů (Waregy v případě Ruska, Normany v případě Anglie), avšak jejich cesty se zcela rozešly.

Ony slavné „zlaté věky“ prosluly tím, že jejich fundamentem byla vždy správná směs stability a pružnosti; neboť bez stability není trvání a bez pružnosti nelze přežít.⁷ Avšak nic nezůstává, jaké je. A pod tím nejkrásnějším strohem už sedí červ, který mu ohlodává kořeny, až jeho koruna uvadne. Willy Brandt na konci své kariéry jednou krásně řekl: „Nic nevzniká samo od sebe a jen máloco má trvání.“ Z pohledu do daleké budoucnosti je tak jako tak veškeré lidské konání marné, avšak zcela bezbranní vůči historickým událostem také nejsme.

Jako většina věcí v životě je také obsah této knihy ambivalentní: trendy zde popisované nahlodávají kořeny materiálního blahobytu a společenské stability, avšak vždy existuje možnost, jak začít něco obracet k lepšímu a pozitivnímu. Je jen třeba to začít dělat!

Poznámky

Úvodem

- ¹ Poznámka překladatele: výrazu „základní zabezpečení“ užívám za německé substantivum *Grundsicherung*. To by bylo možno překládat také jako „základní zajištění“. Jde o základní složku komplexní státní sociální péče o občany ve stavu té či oné a tak či onak podmíněné „sociální nouze“.
- ² Poznámka překladatele: Thilo Sarrazin zde hovoří o městském státě Berlín. Kromě něj má Německo ještě dva další městské státy, Hamburk a Brémy.
- ³ Poznámka překladatele: *Hartz IV* je výraz, který od roku 2005 symbolizuje v Německu soubor vládních opatření k sociálnímu zabezpečení nezaměstnaných (hledajících práci); v běžné mluvě se ho užívá i jako synonyma pro „podporu v nezaměstnanosti“. Výraz je odvozen od jména šéfa vládní komise z roku 2002 Petera Hartzze, číslice IV odkazuje k pořadí zákonných ustanovení.
- ⁴ Nelze ze všeho vinit antikoncepci; je třeba se spíše zamýšlet nad tím, že moderní průmyslové společnosti podléhají rozdílným demografickým trendům.
- ⁵ Jiné ovšem je, zaujmeme-li pozici světoobčana, jenž se zajímá nikoli o osud sociální skupiny, k níž náleží, nýbrž toliko o osud lidstva.
- ⁶ Pochopitelně existují i zlomová období, v nichž nábožensky zdůvodněné ideje působí destabilizačně.
- ⁷ Po delší období byly zlatým věkem:
  - doba rozkvětu staroegyptské říše v letech 2640 až 2504 před Kristem;
  - řecká antika v období mezi perskými válkami a vládou Makedonců, tedy v letech 550 až 350 před Kristem;
  - období *pax Romana*, zhruba od Kristova narození do roku 250 po Kristu;
  - německý vrcholný středověk za vlády Sálů a Štaufů od roku 1000 do roku 1250;
  - absolutistická Francie 18. století za Ludvíka XIV. a Ludvíka XV.;
  - rozkvět Britské říše od roku 1815 (definitivní vítězství nad Napoleonem u Waterloo) do roku 1914 (první světová válka);
  - německé císařství od roku 1871 do roku 1914;
  - Spolková republika Německo od měnové reformy v roce 1948 do pádu berlínské zdi v roce 1989.